

4. Pearsall C. D. *The Dramatic Monologue* / C. D. Pearsall // *The Cambridge Companion to Victorian Poetry* / [ed. by J. Bristow]. – Cambridge : CUP, 2000. – P. 67–88.
5. Slinn E. W. *Dramatic Monologue* / W. E. Slinn // *A Companion to Victorian Poetry* / [ed. by J. Bristow]. – Oxford : Blackwell, 2002. – P. 80–98.

Summary

The paper analyzes the implementation of the “dramatic monologue” technique in *The Reluctant Fundamentalist* by Mohsin Hamid. The novel assumes the character of discussion between the protagonist and an American silent listener. This unilateral conversation suggests the presence of a companion, and thus encourages the reader to adopt the partner’s role in this discussion. In the context of rapid “dramatic monologue” the racialization of the protagonist’s national identity takes place; the author reflects on the psychological and social consequences of the September 11 tragedy. The format of dramatic monologue effectively discloses the inner world of the narrator, the gradual changes in his outlook, self-representation and self-positioning.

Keywords: “dramatic monologue”, racialization, narrator, narratee.

Анотація

У статті проаналізовано особливості втілення техніки “драматичного монологу” у романі Мохсіна Хаміда “Фундаменталіст мимоволі”. Роман набуває характеру дискусії між головним героєм та мовчазним американським слухачем. Ця одностороння розмова передбачає присутність слухача і співрозмовника, і, таким чином стимулює читача перейняти роль партнера у дискусії. У контексті бурхливого “драматичного монологу” відбувається расизація національної ідентичності протагоніста; автор розмірковує над психологічними і соціальними наслідками трагедії 11 вересня. Формат “драматичного монологу” забезпечує продуктивне розкриття внутрішнього світу наратора, поступові зміни його світосприйняття, саморепрезентації та самопозиціонування.

Ключові слова: “драматичний монолог”, расизація, наратор, наратор.

Аннотация

В статье проанализированы особенности реализации техники “драматического монолога” в романе Мохсина Хамида “Фундаменталист поневоле”. Роман приобретает характер дискуссии между главным героем и молчаливым американским слушателем. Этот односторонний разговор предполагает присутствие слушателя и собеседника, и, таким образом стимулирует читателя перенять роль партнера в дискуссии. В контексте бурного “драматического монолога” происходит расизация национальной идентичности протагониста; автор размышляет над психологическими и социальными последствиями трагедии 11 сентября. Формат “драматического монолога” обеспечивает продуктивное раскрытие внутреннего мира наратора, постепенные изменения его мировосприятия, саморепрезентации и самопозиционирования.

Ключевые слова: “драматический монолог”, расизация, наратор, наратор.

УДК 141.132:821.161.2 “17/18”

Богатирьова К. В.,
старший викладач,
Київський національний
торговельно-економічний університет

ПРОСВІТНИЦЬКО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ МОТИВИ В УКРАЇНСЬКИХ ОДАХ КІНЦЯ XVIII – ПОЧАТКУ XIX СТОЛІТЬ

Упродовж століть філософи, вчені, поети, теологи, політичні діячі, педагоги та просвітники постійно замислювалися й шукали відповіді на питання про людське щастя та його пошук у житті. Індивід та його ментальні засади були

важливими питаннями для мислителів, адже сила інтелекту рухала людство уперед до вищих соціально-суспільних щаблів і її раціональне застосування відіграло важливу роль для історичного розвитку цивілізацій. Давньогрецький філософ Аристотель (384–322 рр. до н.е.) у трактаті “Про душу” визначив “розум, як те, чим душа мислить і пізнає” [9, 42], а у праці “Про небо” він резюмував: “Під розумом я розумію початок науки” [9, 55]. Римський лірик Горацій (65–8 рр. до н.е.), в оді “До Риму” (IV, IV), вказував на велику роль природних (вроджених) навичок людини та подальшого виховання і навчання для громадян: “Наука живить нахил природжений, / А виховання – дух загартовує” [7, 95]. Марк Катон у своїх численних двовіршах влучно виразив моральні настанови на різні аспекти людського буття, тому не оминув увагою положення про основні таланти індивіда й апелював до важливості опанування різних наук: “Розум керуй до наук і вчитися не відмовляйся / Бо без науки життя є подібне до смерті самої” [3, 274] (переклад М. Борецького).

Мета даної розвідки полягає у простеженні засвоєння раціоналістичних та просвітницьких засад у вітчизняній літературі кінця XVIII – початку XIX століть, зокрема у жанрі оди. У статті автор опирається на праці В. Зарви, Л. Брагіної, О. Лосєва, Д. Наливайка, Г. Нудьги у сфері дослідження особливостей й ролі античної доби, епох Відродження, Класицизму, Просвітництва в історико-літературному процесі.

Величезного значення розумовим основам людини надавали італійські гуманісти, котрі у своїх трактатах проголошували соціально-етичні засади справедливого державного устрою, свободи, рівноправності, всебічного розвитку кожного громадянина, вказували на велике значення ролі наук й виховання. Маттео Пальмієрі (1406–1475) – видатний політичний діяч Флорентійської республіки у “Промові, <...> складеній за наказом сеньйорії, в якій ректори та інші посадові особи спонукаються керувати справедливо”, наголосив, що “природний закон – це досконалий розум, укорінений у кожному, притаманний всім, істинний, постійний і вічний ...” [19, 143]. У діалозі “Про громадянське життя” (1439) він проголосив тезу про природну схильність людини до навчання і важливість розуму, “завдяки якому людина осмислює минуле, аналізує теперішнє і передбачає майбутнє, внаслідок чого легко пізнає весь хід свого життя і керує ним ...” [2, 32]. Джованні Аргіропуло (бл. 1415–1487), перекладач творів Аристотеля латинською мовою й викладач філософії у Флорентійському університеті, вважав, що “завдяки знанням людина здійснює всі славні діяння, розум необхідно вважати найвизначнішим явищем в житті людей” [2, 185–186]. Нікколо Мак’явеллі (1469–1527), історик, мислитель й письменник доби Відродження, у політичному трактаті “Державець” (1518), в якому виклав міркування щодо чеснот та здібностей правителя, зазначив, що “про розум державця передусім судять з того, яких людей він до себе наближає; якщо ці люди віддані та здібні, то можна бути впевненим у його мудрості” [10, 21]. Отже, за Н. Мак’явеллі, інтелект володаря та його спільників був найважливішою якістю та необхідною передумовою для керування державою. Д. Наливайко справедливо зазначив, що

гуманісти *“створили новий ідеал людини, визначальною рисою якої являлися <...> інтелектуальна культура, свобода думки і багатство почуттів”* [13, 72].

Ідеї доби Просвітництва були сформульованими західноєвропейськими філософами й теоретиками у працях Д. Локка *“Дослід про людський розум”* (1691), Ш.-Л. Монтеск'є *“Про дух законів”* (1748), Ж.-Ж. Руссо *“Про суспільну угоду”* (1762), І. Канта *“Що таке Просвітництво?”* (1784). Ці автори проповідували культу логіки, раціоналізму, *“просвіченого абсолютизму”*, вірили в безмежний потенціал й можливості людського розуму, який допомагає досягнути навколишній світ із його гармонійністю та досконалістю; освіту для всіх соціальних станів вони розглядали як важливу передумову суспільного й соціального поступу і дотримання законів, загального добробуту, рівності для всіх станів. Основними категоріями просвітники вважали *“добро”, “чутливість”, “демократизм”, “рівність”*. Джон Локк (1632–1704) *“У розвідці про людське розуміння”*, доводить, що розум потрібен для збагачення нашого знання, для інтелектуальних здібностей – проникливості і спроможності робити висновки [8, 285]. Представник французького Просвітництва, мислитель-енциклопедист, Шарль-Луї Монтеск'є (1689–1755) у праці *“Про дух законів”* (1748), над якою він працював упродовж двадцяти років, у III розділі першої книги стверджує, що закон – це людський розум, який керує всіма народами землі [1, 56]. Клод Адріан Гельвецій (1715–1771) у праці *“Про людину, її розумові здібності та виховання”* (1772) вважає, що *“єдина мета виховання... – зробити громадян більш сильнішими, більш освіченишими та добродійними і, зрештою, більш здатними працювати на благо суспільства, в якому вони живуть”* [6, 281]. Німецький філософ Іммануїл Кант (1724–1804) у статті *“Відповідь на запитання: Що таке Просвітництво?”* (1784) сформулював основне гасло цього історико-культурного періоду – *“Май мужність користуватися власним розумом”* і далі зазначив, що *“свобода на використання свого розуму і всіх його складових”* [12, 159] є важливим життєвим актом кожного індивіда.

Отже, філософи, політичні й громадські діячі, мислителі, поети Античності, доби Відродження та Просвітництва вбачали у ментальних засадах людини та їх всебічному розвитку передумову прогресу суспільства, адже лише освічені громадяни можуть принести велику користь, створити всі матеріально-технічні блага для подальшого розвитку держави взагалі й людства зокрема.

В. Зарва, у монографії *“Дискурс Просвітництва в російській та українській прозі 60–80-х рр. XIX ст.”* (2005), у якій досліджувала особливості Просвітництва як культурного явища, вказувала, що прикметною ознакою цієї епохи був *“раціоналізм, що означає віру в необмежені можливості і пріоритет людського розуму, за допомогою якого пізнається світ <...> і який є вищою інстанцією у вирішенні всіх проблем суспільства”* [4, 11].

Ідеї та теоретичні праці стародавніх греко-римських авторів, європейських гуманістів, вчених-просвітників були надзвичайно авторитетними й добре відомими вітчизняним науковцям та викладачам Києво-Могилянської академії, котрі прагнули донести важливі постулати до студентської аудиторії, подати

своїм слухачам практичні настанови щодо опанування різних дисциплін й вказати на величезне значення теоретичного й практичного навчання.

Феофан Прокопович (1681–1736), філософ, теолог, історик, поліглот, поет, автор лекційних курсів з поетики, риторики, логіки, етики, ерудит й громадський діяч. Він глибоко усвідомлював пріоритети науки та освіти не тільки для окремої людини, але і в масштабах держави, тому у трактаті “Правда воли монаршей” (1726) зазначив, що *“розумна є і людина, і народ, що не соромиться переймати добре від інших і чужих”* [20, 47], тобто наголошував на непереривному процесі навчання. Філософ чітко усвідомлював, що майбутнє людства за вченими, котрі будуть *“керуватися тільки прагненням до наукової істини”* й виводитимуть *“її з безперечних фактів за допомогою розуму”* [20, 47].

Київський теоретик Митрофан Довгалевський (роки життя невідомі) в курсі поетики 1736–1737 навчального року вміщує “Панегірик Анні Іванівні”, й переконливо доводить академістам важливість і значення ментальних можливостей людини для суспільства та історії. Він згадує видатного давньогрецького вченого й винахідника Архімеда, котрий *“проти римського війська / Виступив сам, і розбив він його, і спалив флот дощенту, / Розумом саме своїм зупинив він цей наступ ворожий. / Цим заслужив він у всіх і любов, і пошану велику”* [18, 150]. Отже, автор поетики на прикладах з історії наголошував на першочерговому значенні ментальних здібностей людини для її подальшого життєвого розвитку, завдяки яким індивід зможе бути корисним суспільству.

Видатний український мислитель-гуманіст, письменник й педагог Григорій Сковорода (1722–1794) сповідував просвітницькі ідеї й вірив у неосяжну силу людського розуму. Так, у своїх творах “Похвала астрономії”, “Разговор о премудрости” він вказував на важливе значення мудрості (набутих знань, досвіду, навичок упродовж життя), яку він ототожнював з грецькою богинею Афіною, римською Мінервою та Христом, зазначаючи спільність ідеї інтелекту для представників різних віросповідань.

Українські одописці кінця XVIII століття намагалися переконати реципієнтів у важливості опанування природничих дисциплін, закликали пізнавати внутрішній і зовнішній світи, і по-новаторськи прагнули вказати на користь наук й пропагувати освіту. Студент Києво-Могилянської академії Андрій Якубович (роки життя невідомі) у 20-строфній оді “Музы возвышаютъ челоуѣчество” (1796) у перших рядках звертається до богині Паллади з проханням вказати дорогу до храму, де живуть музи, щоби дати натхнення й “лирой слабою воспѣть” природу й науки, тобто автор використовує формулу (топос) скромності й вказує на свій незначний поетичний хист. Далі авторський “духъ несется къ небесамъ”, де він бачить “новое видѣнье”, де музи й Грації співають хвалу тим, “кои умъ образовали”, тобто освіченим людям. В основній частині студент розмірковує про необхідність постійно навчатися, пізнавати навколишній світ, опанувати закони природи: *“Какъ въ небѣ молніи сверкають, / И громы смертныхъ устрашаютъ, / не вождельнно ль это знать?”* [16, 63]. Засуджуючи неучтво, автор здійснює історичний екскурс в минуле, “къ дѣяньямъ древнимъ”, у

первіснообщинний лад, “гдѣ были дики человѣки”, коли основним джерелом життя й пізнання була праматір-природа, а споглядання її краси додавало радості й щастя. Це підштовхувало людину до бажання постійно пізнавати навколишній світ: *“Онъ (человек – К. Б.) чудеса вездѣ встрѣчаетъ, / И въ ихъ проникнуть онъ желаетъ, / Хотя конца желаньямъ нѣтъ”* [16, 65], тобто автор наголошує на тезі, що навчання триває упродовж життя. Далі він розгортає історію розвитку давньої дисципліни – астрономії, котра зародилася в Середньовіччі, коли “онъ (человек) разсматриваетъ бѣгъ планетъ”, й це стало значним досягненням, бо наука в “силахъ разума растеть”. Поступ розуму й наукової думки дав світові видатних вчених – Сократа, Цицерона, Готфрида-Вільгельма Ляйбніца й Ісаака Ньютона, які відомі своїми науковими досягненнями й відкриттями, тому їх час – у розумінні студента “вѣкъ просвѣщенной и златой”. Поет не оминув увагою й “високого” адресата – царицю Катерину II, вказуючи на її просвітницьку діяльність: *“Она умы всѣхъ просвѣщаетъ, / Палладѣ храмы воздвигаетъ, / Подвластнымъ благо всѣмъ даритъ”* [16, 66]. Образ правлячої монархині введений у твір відповідно до вимог канону жанру: ця ода була надрукована у збірці творів студентської спільноти, присвяченій патрону закладу – київському митрополитові Єрофею Малицькому. Проте автор, який орієнтується на просвітницькі засади у письменстві, не акцентує увагу на постаті “високого” адресата, а у 18-й строфі переконує читачів у постійній потребі навчатися й осягати невідоме, бо людство постійно прагне до пізнання навколишнього світу й це бажання має бути пріоритетним для кожного.

Студент Києво-Могилянської академії Наум Рибачков (роки життя невідомі) у “Разсужденіи о томъ, что общества спослѣшествуютъ къ просвѣщенію” (1796) резюмував: *“Любитель кто наукъ, любимецъ купно ихъ, / Средь смертныхъ человѣкъ безсмертенъ и въ живыхъ, / Черезъ нихъ мы безъ препонъ ко щастью достигаемъ, / гнушаемся страстьми, пороки презираемъ”* [16, 36]. Ці рядки увиразнюють раціоналістичні засади автора, адже він наголошував на постійній потребі вчитися, опановувати науки, бо лише бажання людини пізнавати, осягати закони Всесвіту й всебічно саморозвиватися сприятиме особистому й суспільному поступові.

Ідея пропаганди науки та розумних основ людського життя виражена в оді Василя Довговича (1783–1849) “На новий рік дорогому панові Мартину Варзі, викладачеві фізики” (1806–1807). Автор, опираючись на раціоналістичні засади естетики класицизму та постулати картезіанської філософії, доводить, що “вроджений розум” громадянина приносить значну “користь батьківщині” та співвітчизникам, і бажає адресатові залишатися гідним прикладом для “молодого покоління, / Чи поки не досягнеш вищої вершини / Заслуженої шану” [14, 136]. В. Довгович висловлює щире пошанування своєму колезі, викладачеві фізики від імені колективу й прославляє культ розуму. Пан Варга має авторитет серед вихованців: “славишся достатком похвал / Учнівської когорти юнаків давно / І славно”. Та основне, що приносить користь, – це розумний засновок, який для людини й суспільства найважливіший і найкорисніший: *“Талант, мужність,*

людська гідність, / Вроджений розум – ознаки великого значення” [14, 136]. Отже, автор у творі вказує на пріоритетність та важливе значення інтелектуальних засад у виховному процесі, адже талановитий викладач своїми знаннями та власним прикладом виховує своїх учнів гідними громадянами, котрі зможуть прославити рідне місто, край, Вітчизну.

Європейські ідеологи-просвітники вважали, що щасливою людиною може бути лише у справедливому й демократичному суспільстві, де поважаються всі природні права людини, в якому не існує зла, жорстокості, насилля, тобто проголошували ідею станової рівності для всіх індивідів. Так, французький мислитель Шарль-Луї Монтеск'є у праці “Про дух законів” (1748), у 29 книзі, дійшов до висновку, що “закон повинен стояти на сторожі свободи і формальної рівності всіх громадян, незалежно від їх походження і релігійної приналежності...” [1, 90]. Просвітник Жан-Жак Руссо (1694–1778) у праці “Про суспільну угоду” (1762) виклав принципи суспільних людських стосунків, наголошуючи, що “щастя природного стану людини полягає у його незалежності, і як наслідок – у рівності із собі подібними” [5, 59]. Його теза – “людина за природою добра” проголошувала засади справедливості, рівноправності й толерантності для всіх громадян у державі, незалежно від соціального стану та матеріальних статків. На думку В. Мільчиної, Руссо “проповідує ідеал прямої демократії, де всі без винятку громадяни держави беруть участь в управлінні і виявляють свою “спільну волю” [11, 10]. Таким чином, ідеї європейських просвітників поступово поширилися на терени України й вплинули на творчість вітчизняних одописців кінця XVIII – початку XIX століть, котрі прагнули захистити інтереси селянства й сподівалися, що після скасування кріпосного права настане доба верховенства закону й демократії.

Після закінчення духовної семінарії, полтавець Костянтин Пузина (1790–1850) продовжив навчання у Петербурзі з 1809 по 1814 рік. Саме в цей період й була написана українською мовою “Ода – малорусский крестьянин”, в якій простежуються просвітницькі й новаторські тенденції в літературі, коли автор свідомо стає на бік простолюдина. Г. Нудьга припускає, що свій твір К. Пузина написав під впливом “Оди на рабство” (1783) Василя Капніста й вказує, що ода свідчить про те, що “питання соціальної і правової нерівності тодішнього суспільства хвилювали багатьох” [15, 17]. Молодий та здібний семінарист постає виразником демократичних засад у вітчизняному письменстві, створивши образ знедоленого українського селянина-трудівника, “неборака”, руками котрого створювалися всі матеріальні блага для еліти – спадкових аристократів, можновладців, представників панівного стану. К. Пузина в оді “Малороссийкий крестьянин” реалістично змальовує картину убогого селянського побуту: скромна оселя – “немальована хата”, проста їжа – “хліб із остюками яшний, / Із здоров, коли є, їсть борщ позавчорашній”, навіть найвища людська цінність – життя “неборака” (селянина) – абсолютно не ціниться панамі, бо він “не варт хортової собаки”, тобто автор намагався підкреслити повну безправність й соціальну незахищеність проживання покріпаченого українця в Російській колоніальній

імперії. Автор естетизував працелюбство, скромний побут трударя й показав його безправне життя у несправедливому й жорсткому суспільстві, “де брат глузує з брата”, “пан і по виску заїде крестьянина”, тобто вказав на постійне приниження людської гідності з боку багатіїв, розкрив перед читачами існуючі соціальні вади – свавілля, грубість, зневагу, жорстокість, які панують у деспотичному устрої. Поет проголошує основний принцип просвітників – стану рівність й братерство, вірить, що настануть часи, коли “біг пошле талан з неба”, тобто всі громадяни житимуть у злагоді, спокої й поважатимуть один одного. Засудження кріпосницької системи як суспільного зла – основна ідея од В. Капніста (“Ода на рабство”, “Ода на истребление в России звания раба Екатериною второю”, “Ода на счастье”), К. Пузини, де автори, опираючись на просвітительську естетику, реалістично змальовують життя безправного українського селянства в імперській Росії та стають на захист поневоленого люду.

Поети-одописці вводили в твори філософські роздуми щодо покращення державного устрою за допомогою просвітницької освітньої програми, вказували на пріоритетність свободи й значущість реалізації людиною її природних здібностей. Митці вірили, що завдяки ментальним основам та практичним навичкам, які здобуваються в освітньому процесі, людина як громадянин та фахівець, приносить багато користі для співвітчизників, колег, Батьківщини. Представники різних шкіл одописання вважали, що прославитися можна лише завдяки освіті, працелюбству й корисним справам. У висвітленні важливої ролі наук для ментального розвитку особи поети виступають виразниками раціонально-дидактичного підходу, який ґрунтується на працях гуманістів доби Відродження, вченнях англійського мислителя Джона Локка, французького філософа й математика Рене Декарта. Також важливий вплив на поширення освіти в Україні мали культурно-просвітницькі гуртки В. Капніста, М. Миклашевського, В. Пассека, греко-католицьких єпископів і митрополитів.

Історико-літературна вартість од полягає у просвітницькій пропаганді одописцями наукових засад серед студентства, співвітчизників, громадян, у засудженні неучтва, ледарства, байдужості, бездіяльності як вкрай негативних якостей людської сутності, які гальмують пізнавальний розвиток особи. Автори створювали в одах морально-етичний ідеал просвіченої людини, котра за допомогою природних навичок, розуму, здобутих теоретичних й практичних знань знайде шлях до організації справедливого суспільного устрою без насилля, зла, свавілля, соціальної нерівності, жорстокості. Одописці всієї України, світські й духівництво, православні й католики сповідували ідеї просвітників, намагалися засобами жанру оди популяризувати їх серед своїх станів.

Література

1. Баскин М. П. Монтескье / М. П. Баскин. – 2-е изд., стереотип. – М. : Мысль, 1975. – 165 с.
2. Брагина Л. М. Социально-этические взгляды итальянских гуманистов : вторая половина XV века / Л. М. Брагина. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1983. – 303 с.
3. Давня римська поезія в українських перекладах і переспівах : [хрестоматія / уклад. В. Маслюк]. – Львів : Світ, 2000. – 328 с.

4. Зарва В. А. Дискурс Просвітництва в російській та українській прозі 60–80-х рр. XIX ст. : [монографія] / В. А. Зарва. – К.–Ніжин : ТОВ “Вид-во “Аспект-Поліграф””, 2005. – 304 с.
5. Зарудний Є. О. Філософія : [навч. посібник] / Є. О. Зарудний. – К. : Кондор, 2007. – 202 с.
6. Касьян В. І. Філософія : відповіді на питання екзаменаційних білетів : [навч. посібник] / В. І. Касьян. – 5-те вид., випр. і доп. – К. : Знання, 2008. – 347 с.
7. Квінт Горацій Флакк. Твори / [пер. з лат. А. Содомори]. – К. : Дніпро, 1982. – 254 с.
8. Локк Дж. Розвідка про людське розуміння : [в 4-х кн. / Дж. Локк ; пер. з англ. Н. Бордукової]. – Харків : Акта, 2002. – Кн. 4 : про знання і ймовірність. – 405 с.
9. Лосев А. Ф. История античной эстетики : Аристотель и поздняя классика / А. Ф. Лосев. – М. : Искусство, 1975. – 776 с.
10. Мак'явеллі Н. Флорентійські хроніки : Державець / [пер. з іт. А. Перепадя]. – К. : Основи, 1998. – 492 с.
11. Мильчина В. Исповедь “естественного человека” / В. Мильчина // Руссо Ж-Ж. Исповедь. Прогулки одинокого мечтателя. Рассуждение о науках и искусствах. Рассуждение о неравенстве : [сборник / пер. с фр.]. – М. : НФ “Пушкинская библиотека” ; ООО “Издательство АСТ”, 2004. – С. 5–19.
12. Мислителі німецького романтизму / [упоряд. Л. Рудницький, О. Фешовець]. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2003. – 588 с.
13. Наливайко Д. С. Искусство : направления, течения, стили / Д. С. Наливайко. – К. : Мистецтво, 1980. – 288 с.
14. Науковий збірник музею української культури у Свиднику / [за ред. І. Русинка]. – Пряшів, 1982. – Т. 10. – 661 с.
15. Нудьга Г. А. Бурлеск і травестія в українській поезії першої половини XIX ст. / [упоряд. Г. А. Нудьга]. – К. : Держлітвидав, 1959. – 599 с.
16. Радостныя чувствованія музъ, изліянных въ одахъ и разныхъ стихотвореніяхъ <...> съ прибытіемъ <...> митрополита Кіевскаго и Галицкаго <...> ІЕРОФЕЯ // Відділ стародруків ЦНБ імені В. Вернадського, колекція С. І. Маслової, № 136. – Київ, 1796. – 68 с.
17. Руссо Ж-Ж. Исповедь. Прогулки одинокого мечтателя. Рассуждение о науках и искусствах. Рассуждение о неравенстве : [сборник / Ж.-Ж. Руссо ; пер. с фр.]. – М. : НФ “Пушкинская библиотека” ; ООО “Издательство АСТ”, 2004. – 884 с.
18. Слово многоцінне : хрестоматія української літератури, створеної різними мовами в епоху Ренесансу та в епоху Бароко / [упор. В. Шевчук, В. Яременко]. – К. : Аконті, 2006. – Т. 4. – 799 с.
19. Сочинения итальянских гуманистов эпохи Возрождения (XV век) / [под ред. Л. М. Брагиной]. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1985. – 384 с.
20. Прокопович Ф. Філософські твори / Ф. Прокопович. – К. : Наукова думка, 1979. – Т. 1. – 511 с.

Анотація

Мета пропонованої розвідки полягає у намаганні простежити засвоєння раціоналістичних та просвітницьких засад у вітчизняній літературі кінця XVIII – початку XIX століть українськими поетами, зокрема у жанрі оди. Митці вірили, що завдяки ментальним основам та практичним навичкам, які здобуваються в освітньому процесі, людина як громадянин та фахівець, приносить багато користі для співвітчизників, колег, Батьківщини. Представники різних шкіл одописання вважали, що прославитися можна лише завдяки освіті, працелюбству й корисним справам. У висвітленні важливої ролі наук для ментального розвитку поети виступають виразниками раціонального підходу, який базується на вченнях французького філософа Рене Декарта.

Ключові слова: розум, Просвітництво, суспільний поступ, раціоналізм, наука.

Аннотация

Цель предлагаемой статьи состоит в попытке проследить усвоение рационалистических и просветительских принципов в отечественной литературе конца XVIII – начала XIX веков украинскими поэтами, особенно в жанре оды. Авторы произведений верили, что благодаря ментальным основам и практическим навыкам, которые приобретаются в процессе просвещения, человек как гражданин и специалист приносит много пользы для соотечественников, коллег, Отчизны. Представители разных школ одописания считали, что прославиться можно лишь благодаря просвещению, трудолюбию и полезным делам. В освещении важной роли наук для ментального развития поэты выражали рациональный подход, основанный на взглядах французского философа Рене Декарта.

Ключевые слова: разум, Просветительство, общественное развитие, рационализм, наука.

Summary

The purpose of this article is to make the attempt to trace the assimilation of rationalistic and educational principles in the national literature of the late XVIII – the beginning of XIX centuries by Ukrainian poets, especially in the ode genre. The authors believed that due to mental abilities and practical skills which were acquired in the educational process, the person as a citizen and an expert could bring many benefits to countrymen, colleagues, homeland. Different odes schools representatives thought that a person could be glorified through education, diligence and useful work. In the highlighting of the important role of sciences for mental development, the poets expressed rational approach based on the opinions of French philosopher Rene Descartes.

Keywords: mind, Enlightenment, social development, rationalism, science.

УДК 821.161.2.02

Гребенюк Т. В.,
доктор філологічних наук,
Запорізький державний медичний університет

ХАРАКТЕРНІ РИСИ ПОДІЄВОСТІ ФЕНОМЕНОЛОГІЧНОЇ ПРОЗИ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ Т. ПРОХАСЬКА)

Різні літературні епохи в силу історичних відмінностей у структурі свідомості суб'єкта рецепції художнього твору породжують і використовують різні моделі реалізації подієвості на сторінках художньої прози. Спочатку епічний рід творчості за визначенням сприймався як максимально насичений подіями (на відміну від лірики). Але в процесі зміни художньо-наукових парадигм місце події в художній системі епічного твору дещо переосмислюється.

З розвитком художньої словесності в добу модернізму індивідуалізація подій та суб'єктивізація оповіді про них у прозі тільки посилюється, що здобуває свій вираз у частковому перенесенні події із зовнішньої у внутрішню, психологічну площину. Досліджуючи літературу свого часу, О. Білецький писав: "У міру наближення до кінця XIX століття ми можемо констатувати подальше скорочення сюжету щодо мотивів, які до нього входять, все більший відхід дії в глибину внутрішнього світу героїв <...>. На місце проблеми зображення дії стають проблеми зображення ледве вловимих настроїв і відчуттів" [2, 350–351].

Вчений, проте, не був схильний абсолютизувати сучасний йому занепад сюжетності, вважаючи його тимчасовим, циклічно повторюваним у ході історії літератури. Він указував, що варіації традиційних сюжетних схем, оздоблюючись